

10-74597639

LETO

vera blagojević

Preklinje sunce crna ravnica
noć se ruši na zapaljene njeve,
noć izgara.
Otvaram se zemlja
devojke kolo igraju,
kolo veliko,
kolo mahmito,
suše kolo.

Odmaramu se zvezde
na lomaci oćiju,
zvezde poslednje.
Nikada ovde nije postojala smrt,
samo bela suša
ljudi i zemlje.

Da ne zaboravim disanje
uračam se,
umorna od sahrana.
Početak je smrti sunca.
Osećam njegove krike
u očima ptica,
krike
u nadlakticama drvošעה.
Nebo presvučeno
maramom suza,
nebo crno mramorno.
Pišem kao iz starih romana
uz tkratj sveće
smrt diše.

Reka će sutra ploviti dalje
i sutra
posle oproštaja.
Moja je soba puna žitnog klasa
ova je pustolovna žedna tvoga glasa,
zelenih talasa.
Postoji ovde neki kameni bog
koji nadoji vodenice crnim hlebom,
lubi zatrudnele veteri.

On duغو duva u zlatni rog,
tugom daruje devojke
i gromkim glasom doziva
u svoje zemlje daleke,
šume kamene,
postelje meke.

Puna sam noćas mesečine
izvire iz zidova,
iz stabala.
Koža mi na suitce diše.
Oči suve,
moji poslednji presahli izvori,
otrovni izvori bola,
zeleni klanci divlje reke.

U sebi nosim dar ovog leta,
snopove mrtvog žita nosim.
Večeras sporo plovi drveće
niz moje vene.
Do dna sam puna crvenā zemlje,
plave magle,
kamena ovog.
Treba krenuti u podzemno carstvo
kamenog boga.
Treba krenuti,

čuje se glas
tišine se lome niz planine,
niz zrele livade.
Boli me odlazak
iz ovih belih prašuma svetla,
boli me svaki presahli jaz
kraj zelene reke.
I ova suša
u krvi ljudi,
u poljima,
u očima starica suša zlata.

Kako da ostavim ovaj vetar
što donosi vreli miris hleba.
Kako da odem

iz ovih uzarehni podneva.
Od devojaka
koje se svlače uzavrele
i oblače u tople crne ruže noći,
pa dugopesmom dozivaju
planinu
i mesečeve konjanike
i u snu jezde
bele i nežne
u trave vlažne
da od dlanova tkaju
pokrove snežne.
Kako da odem od ovih
dubljih mladica
koji mi grudi raznose
u zenicama,
za pasom nose godine
i svoje mermerne mišice
odmaraju u nedrima, zelene reke.
Oni se dave u virovima smeħa,
na njivama ukopavaju poljupe u
zemlju,
prsa otvaraju vetrovima.
U noćima
kru toče iz dažā zvezdanih.
Treba krenuti.
Sunce beži iz reči,
sunce umire,
protiče reka.
Kameni bog zove
žrtvoenik ptice čeka.
Leto vri
u zelenoj krvi noći,
u viru reke koja sni.

NA OBALI VRBASA, JULI 1963.

Iluzija kontinuiranog prostriranja — perspektiva

Perspektivna konstrukcija kao jedan od glavnih načina iluzionističke sugestije vezuje se u savremenoj teoriji za tradicionalna sredstva i tumači uglavnom kao imitativni način prikaza spoljne stvarnosti ispuštajući iz vida efikasnost i duboku unutrašnju logiku optičkog dejstva perspektivne konstrukcije kao neke vrste optičkog kondenzatora u službi izražajnosti i ekspresije.

S druge strane nesumnjivo je da perspektivna konstrukcija predstavlja sama po sebi jedan od čisto racionalnih oblika likovnog mišljenja, kao što i perspektivna sukcesija kao optički opažaj predmeta u stvarnosti odgovara jednom stupnju razvika svesti sa izrazitim intelektualnim moćima, koja po tome, ako je integrirana u celovitom subjektu postavlja se na položaj sredstva i dobija određeno značenje i smisao; a ako nije u ovom položaju sredstva gubi osnovno značenje i smisao, postaje cilj jednog vulgarnog opsenarstva. Perspektivna sukcesija kao fenomen odgovara jednom stanju već raslojenog subjekta u kome njegove racionalne komponente dolaze do osamostaljenja — to je još održavanje u stanju organske celovitosti subjekta. Ako bi postojala potpuna svest koja bi sve stvari osećala jednake sa sobom, bez sumnje za nju fenomen perspektive ne bi postojao; ali isto tako jedna krajnje raslojena svest ne bi bila sposobna za opažaj distance i kontinuiteta u prostriranju, te i za nju fenomen perspektive ne bi postojao.

Iluzionistička sugestija data na površini može nas uvući u pokretanje čitave prijemčivosti, prijemčivosti podeljenoj, ali još uvek celovitog subjekta, pokrenuti prema množini oblikovnog, prema bogatstvu materije i višestrukom značenju pojava, pokrenuti u pravcu celovitosti našeg bića. Sukcesija prostriranja u materiji data ovde kao iluzija, prenosi nas na dublja značenja svesopšte mene i progresije stvari u prostoru i u vremenu. Stvari fizičko optička progresija — perspektiva može biti simbol za evolutivne progresije, za kontinuitet i smenu prošlog, sadašnjeg i budućeg, za ukupno stanje materije u promjenljivosti i neprekidnom preobražaju. Dakle, sva skala promena, sukcesija trenutačnih stanja u pojavama i u svesti. Pri tome samo u jedinstvu ovih položaja u prostriranju, u jedinstvu ovih trenutačnih stanja možemo opaziti jedinstvo vremena. Slika koja isključuje ovu perspektivnu sukcesiju u imo jedne konstantne vremena paradoksom ne dopire dalje od jednog izolovanog trenutka vremena, od jednog izolovanog trenutnog stanja materije i pojava u materiji, konačno od jednog trenutnog stanja u duhu. Prostorna perspektiva jeste metafora vremenske perspektive.

Iluzija prostora naseljavajući se predmetima i oblicima koji taj prostor određuju, postajući iluzija prostriranja, tek na ovom stupnju aktivira celokupnu sposobnost optičkog opažaja i percepcije određujući time i njegove granice. (Na primer: kubisti su u pretenziji da dosegnu viši stepen prostorne iluzije sa potenciranim kinetičkim momentom, odbacujući pri tome kanone klasične perspektive, izvršili samo fiktivni prodor koji se odnosi samo na postupak posmatranja modela, a kao rezultat na slici ostvarili u osnovi dvodimenzionalnu situaciju koja se delimično kompenzira sa potenciranim iluziozom materije.)

Ova obična i tako reći trivijalna zakonitosti optičkog opažaja stvari u prostriranju, pored te čisto fizičke zakonitosti prelamanja svetlosnih zraka od predmeta u soćivu oka, verovatno ima neku dublju logiku u sklopu naših percepcija, u sklopu našeg iskustva i najzad u sklopu našeg saznanja. To je onaj prvobitni opažaj distance kada se svesti iz stanja neizdiferencirane punoće deli na svoje uobličene delove. To je taj unutrašnji perspektivni prostor (i vreme) svesti čije oblikovano u svojoj jednovremenoj ali i sukcesivnoj razloženosti između mišljenja i akcije nalazi sebi odgovarajući nacrt i projekciju u spoljašnjem, u sukcesivnoj gradaciji vidljivosti predmeta od položaja posmatranja do horizonta. Jedinstvena i dvodimenzionalna projekcija ove razloženosti na jednom ekranu (likoravni) metafora je i odjek ove razloženosti svesti u materijalnom prostor-vremenskom prostriranju i projekciji ove razloženosti na celovitom i jedinstvenom ekranu svesti. Ovi prosti opažaji distance pojavljuju se na slici sa svim svojim protivrečnim distance i nedistance kao metafora jedne unutrašnje predstave redosleda i položaja stvari u svetu i u nama, kao niz odnosa naše svesti ili naših egzistencijalnih stanja prema spoljašnjem svetu. Prostorna perspektiva kao niz pokretnih i promenljivih stanja čulnosti gde se smenjuju uzastopni i naizmenični opažaji (optički i taktilni opažaji), predstavlja metaforu za vremenske i evolutive sukcesije u stvarima oko nas i u našoj sopstvenoj egzistenciji.

Frontalna perspektiva. Frontalna perspektiva koja se konstruiše s jednim nedogledom (za razliku od kose perspektive s dva nedogleda) predstavlja osnovni i skoro isključivi oblik slikarske perspektive. Teorijski ovde također postoje dva nedogleda — jedan u vidnom polju linije horizonta, a drugi u beskonačnosti. Prema tome sve paralelne prave kubičnog objekta koje se ne presecaju u tački nedogleda jesu paralelne s linijom horizonta, odnosno sa horizontalnim rubom projektne površine (likoravni). Razlog što je ova vrsta perspektiva bila dominantna leži u samom istorijskom procesu razvika iluzionističkog slikarstva. Slika u periodima an-

tike, srednjeg veka i sve do renesanse nije nastajala kao samostalno izolovani objekti već je izvođena uglavnom na površini nekog objekta — građevina, ikonostas, vaza, knjiga, škrinja itd. Posebno nastanak iluzionističkog slikarstva je vezan za zid u unutrašnjosti građevine. Ako je slika na zidu jedne prostorije ortogonalnog oblika, najprirodniji položaj posmatranja zida, odnosno slike jeste frontalni položaj, to znači pravac pogleda je upravan na vertikalnu površinu zida tako da se likoravna poklapa sa površinom zida. Najprirodniji oblik perspektive koji će se u slici pojaviti jeste onaj koji predstavlja produžetak stvarnih perspektivnih linija i skraćena prostorije iz ove tačke posmatranja. To je oblik frontalne perspektive. Tako je iluzionistički prostor u slici produžetak stvarnog prostora u kome se slika posmatra. I kada se slika odvaja od zida i biva izvođena kao samostalan komad na drvetu ili platnu ona pre svega zadržava ortogonalnost arhitekture za koju je pre toga bila vezana, to jest, horizontalni i vertikalni pravac formata, odnosno, pravougaoni oblik. U nekim slučajima kao pandan arhitektonskom obliku luka ili svoda pojavljuje se lučni oblik na gornjem delu formata slike. Slika zadržava i frontalnu perspektivu koja daje kontinuirani prelaz od oblika (rubova) formata u perspektivno iluzionistički prostor. Slika kao izolovani komad na drvetu ili platnu jeste u ovom periodu najsadržajnije iluzionizma jedan arhitektonski subjekt i materijom, u isto vreme realni i iluzionistički u čijem unutrašnjem prostoru se sada odvija slikarski plastični događaj. Ne može se nikako reći da se ovde radi o nekom vulgarnom „varanju oka“ koje je samo sebi cilj, već ova prisnost iluzionističkog prostora i stvarnog prostora u kome se nalazi posmatrač, zapravo kontinuitet između jednog i drugog, obezbeđuje prisnost posmatrača koji fizički zauzima položaj u prostoru i vizije sveta koja postoji na slici. Tako ta vizija već sa optičkom percepcijom ima otvoren put da se proširi u realan prostor posmatrača i dalje u unutrašnji prostor njegovog duha.

Specijalni slučaj frontalne perspektive jeste centrična perspektiva.

Za ovu vrstu perspektive kod koje se nedogled nalazi u centru slike dovoljno je navesti primer veoma funkcionalnog korišćenja u svrhu ekspresije „Tajnu večeru“ Leonarda Da Vincija. Ovde se nedogled, tačka u kojoj se susreću dve perspektivne linije nalazi na mestu centralne figure u slici, dakle, podudara se sa središtem dramske i psihološke radnje. Prema tome jeste u isto vreme središte optičke percepcije motiva i oblika slike i središte unutrašnjeg simboličnog značenja motiva i oblika slike. Ovaj centar koji određuje kretanje oka po površini slike i koji se pojavljuje u centru motiva, čini da se i kretanje

oka i tok percepcije podudara sa smislom dešavanja koji motiv sadrži. Ova čisto fizička radnja sa optičkom percepcijom jeste prvi uvod u spoljašnji sadržaj motiva i dalje u unutrašnji smisao slike, u njenu slojevitost. Smisao i sadržaj slike ovde ne primamo samo preko priče literarnog motiva već isto tako čisto optičkim mehanizmom, percepcijom organizacije prostora, jedinom određenom i od te organizacije nametnute motorikom optičkog čula. Ovaj raspored koji se kreće od perspektivnog središta prostora simetrično na levu i desnu stranu, da se zatim vraća ovom središtu, predstavlja neku vrstu analogije ili metafore za ono dešavanje psihološko i simbolično koje slika saopštava. Dvostruki smer putanje optičke percepcije od središta i ka središtu podudara se ili tačnije, aktivira nas na razumevanje dvostrukog smera fizičkih i psiholoških pokreta figura učenika u odnosu na figuru učitelja — od njega i ka njemu. Oni osciliraju kao i naše oko prateći kretanje oblika na slici, između vernosti i izdajstva, ljubavi i mržnje, jedinstva i mnoštva, poricanja i potvrđivanja itd.

U nekoj drugoj situaciji motiva centrična perspektiva može dati sugestiju nekog pulsirajućeg svestima, centrične i zrakaste ekspanzije u progresivnom ubrzanju predmeta i masa, i isto tako gravitaciona sabijanja predmeta i masa ka centru. Ovaj optički fenomen bio bi simbol mnogobrojnih fizičkih fenomena, isto tako simbol za nove sadržaje kao što su recimo čovekov pohod u osvajanju materije, progresija mehanizma koji ugrožavaju ljudsko središte ili progresija ljudskog središta i svesti koja pokorava mehanizme.

Postoje slučajevi frontalno centrične perspektive na kružnom obliku projektne površine. Ova se vrsta perspektive primenjuje na plafonskim slikama. Motiv može tako da se postavi da „donja“ strana ide po obimu celog kruga a „gornja“ strana da se nalazi u centru kruga. Moguće je obrazovati neku iluziju antigravitacionog prostora s predmetima u bestežinskom stanju, jer ne postoje „gore“ i „dole“.

Kombinovana perspektivna projekcija s dva ili više nedogleda na istom ili različitim horizontalima može biti efikasno sredstvo da se preko jedne takve sugestije kinetičkog kao istovremenost raznih uglova posmatranja, iznesu neke suštinske ambivalentnosti. Slika „Vizija Jovana“ Salvadora Dalija ima nedogleda na dva horizonta pri čemu je donji (pejzaž) gledan u ravni „žablje“ perspektive a gornji u ravni „ptičje“ perspektive. Budući da je gornji horizont samo po sugestiji motiva govoren (znad pejzaža) a u stvari postavljen sa uglom gledanja odozgo, on se percipira dvostruko — kao pogled odozgo i odozdo.

Specifična perspektiva. To je oblik prostora koji se dobija na sfernom ogledalu. Ako normalna linearna perspektiva predstavlja nizanje (između horizonta i projektne površine) u aritmetičkoj progresiji ova perspektiva jeste nizanje u geometrijskoj progresiji. Na prvi pogled linearna perspektiva više odgovara normalnom optičkom opažaju, međutim, kako je pokazao Borisavljević u knjizi „Optičko fiziološka perspektiva“, linearna perspektiva jeste pogled mehaničkog oka, objektivna foto aparata i konstrukcija prema klasičnim geometrijskim principima, pri čemu su zanemarene progresivne sferne deformacije koje oko kao fiziološki organ stvarno vidi. Neravno, deformacije nisu toliko velike da ne bi mogle biti zanemarene, šta više, percepcija ove deformacije i ne zahvata. Pa ipak, slika u oku je sferna projekcija a percepcija koja se nadozvezuje na ovaj ovaj prekidu se upravo na ovom pragu od koga deformacije postaju izrazite i naglašene. Sistem linearne perspektive analogan je i proces našeg mišljenja tako da uobličeni koordinatni sistem trodimenzionalnog prostora odgovara našem mišljenju i opažaju u praktičnom iskustvu. U percepciji se apstrahuje jedan mogući opažaj sferičnosti (tako minimalne) i svodi na opažaj linearne perspektive. Sva kako o sferičnosti na našem prostornom području može se govoriti samo kao o optičkom fenomenu, međutim, dalja prostorna dodružja izvan našeg čulnog domašaja (prostor astronomskih distancija) obznanju jednu realnu sferičnost. Ako bismo posedovali takvo čulo koje bi opažalo prostorne i vremenske relacije kao nedeljive perspektive kosmičkog prostora bila bi sferična perspektiva, perspektiva na izvestan način analogna perspektivnoj slici u sfernom ogledalu. Ali kao što je poznato linearni, odnosno, trodimenzionalni prostor je samo specijalni slučaj jednog sferičnog višedimenzionalnog prostora. Udaljeni predmeti od sferične projektne površine, površine sfernog ogledala imaju deformacije koje se mogu zanemariti, ukoliko se predmet približava, deformacije lika rastu progresivno s kvadratom odstojanja u vidu ekspanzije, delovi se udaljavaju jedan od drugog da bi se na drugoj strani sfere spojili.

Može se reći da geometrijska progresija po našem mišljenju predstavlja jednu od fundamentalnih karakteristika svih evolutivnih procesa i promena u prirodi, te je i sferična perspektiva sa svojom osobinom geometrijske progresije jedno od važnih sredstava slikarskog poniranja u obilježja prirode. Sferična perspektiva međutim kao izrazito savremeni oblik prostornog mišljenja (mada su i u ranijim vremenima vršena istraživanja) ne isključuje klasične principe perspektivne konstrukcije, nego ih obuhvata kao specijalni slučaj, kao jedno svoje posebno područje distancij.